

Nynazisme

René Karpantschof: Nynazismen og dens modstandere i Danmark. Politiske bevægelser i internationale rammer 1980-1990, Sydjysk Universitetsforlag, Esbjerg 1999, 204 sider, Kr. 195,-, ISBN 87-7780-203-9

Det vakte opsigt, da uniforme nazister i begyndelsen af 1990'erne for første gang siden 2. verdenskrig trådte offentligt frem. Siden stiftelsen i 1970 havde Dansk National Socialistisk Bevægelse (DNSB) ført en relativt tilbagetrukket tilværelse under ledelse af Povl Heinrich Riis-Knudsen, men Riis-Knudsen begik den brøler at forelske sig i en palæstinensisk flygtning, og selvom han undskyldte sig med, at der var tale om "en hvid araber", blev han afsat som fører og erstattet af den noget mindre akademiske Jonni Hansen, der samtidig indvarslede en ny strategi. DNSB skulle fremover markere sig i offentligheden gennem militante gadeaktioner. Den nye synligheds- og mobiliseringspolitik var led i en "national-socialistisk verdensoffensiv" igangsat af naziinternationalen NSDAP-AO (National Sozialistische Deutsche Arbeiter Partei – Ausland und Aufbau Organisation). Gennem aktioner, hvor man optrådte med hagekorsfaner og antiimmigrationslogos ville man forsøge at mobilisere højreorienterede og fremmedfjendske skinheads, der kunne tilføre nazigrupperne nogle af de ressourcer, der manglede, for at man kunne markere sig slagkraftigt på gaderne.

I lande som Sverige og Tyskland lykkedes den nazistiske strategi til en vis grad. Men ikke i Danmark. Her blev nazisterne fra starten mødt af en aktiv mod-

bevægelse af antiracistere og antinazister. I årene efter 1992 førte det til en lang række – til tider voldelige – konfrontationer mellem de højreradikale og deres modstandere. Ikke mindst for grupper på den yderste venstrefløj blev kampen mod nazismen et centralt politisk kampfelt.

Nazismekonflikten har fået en overvældende journalistisk dækning i TV og aviser, men det er først med René Karpantschofs bog "Nynazismen og dens modstandere i Danmark", at den er blevet gjort til genstand for systematisk analyse. Forfatteren, der er uddannet historiker og Ph.D.-stipendiat ved Sociologisk Institut i København, har som aktiv deltager i mange af de antinazistiske aktioner selv aktier i konflikten, men de potentielle farer, der ligger i at skrive historien fra et deltagerperspektiv, styrer han fint udenom. Bogen er hele vejen igennem sobert arbejdede.

Som sin forskningsmæssige tilgang har Karpantschof valgt den såkaldte "protest event approach", der forsøger at indfange politiske bevægelser ved at registrere og analysere de protestbegivenheder og aktioner, de står bag. Bogens styrke ligger som en konsekvens heraf i den konkrete gennemgang af nazistiske og antinazistiske aktioner. Man skal ikke vente at finde teoritunge analyser af de nazistiske og antinazistiske grupperes ideologi eller socialpsykologi. Det er begivenhedshistorie, mere eller mindre ligeud ad landevejen, der er på programmet.

På grundlag af den skrevne presse, nazistiske udgivelser, domsudskrifter, politirapporter, breve, mødereferater m.m. har René Karpantschof registreret og analyseret 322 højreradikale og

*Anmelderredaktion:
Birgit Andreasen, Søren Federspiel, Rasmus Mariager og Anne-Lise Walsted*

338 antiracistiske aktioner i perioden 1980-1998. I et indledende kapitel opridses han nazismestridens baggrund i den flygtninge- og indvandrerdebat, der fra midten af 1980'erne rykkede ind som et centralt punkt på den politiske dagsorden, hvorefter han i bogens hovedafsnit i detaljer gennemgår og analyserer begivenhederne i årene 1992-1998, hvor konflikten mellem nazister og antinazister nåede en foreløbig kulmination.

Gennemgangen fører læseren fra bombeattentatet mod Internationale Socialisters kontor i København i 1992, over nazistiske uddelinger af flyveblade og ildspåsatte asylcentre i 1993, til konfrontationerne ved de nazistiske huse i Kværns og Kollund i 1994 og de årlige nazimarcher i 1995-1998. Undervejs fortælles om talrige mindre bataljer og aktioner. Der findes næppe nogen nævneværdige begivenheder fra kampen mellem nazister og antinazister i disse år, som ikke omtales. Ofte med interessante og tankevækkende oplysninger. Kosteligt er det at læse, hvordan det var de tilrejsende autonome fra København, der opfordrede til ro og orden under en demonstration i Kværns, mens de lokale unge med vold og magt og stenkast ville smide nazisterne ud. Demonstrationen forløb fredeligt med fællessang og kaffe, inden de københavnske revolutionære gik til deres busser fulgt af de lokales klapsalver. Ved busserne stod den lokale betjent og takkede hver af de autonome med et håndtryk!

René Karpantschofs indsamlede materiale viser et relativt stort højreradikalt aktivitetsniveau i årene efter iværksættelsen af den "nationalsocialistiske verdensoffensiv" i 1992, kulminerende i

1994-1995. Efter det markante nederlag i forbindelse med Hessmarchen i Roskilde i august 1995, hvor 150 skandinaviske, tyske og engelske nazister blev smidt ud af byen af demonstrerende roskildeborgere og unge venstreorienterede, falder antallet af deltagere i de nazistiske manifestationer dog påny. Og på intet tidspunkt er der tale om en mobilisering af et bare nogenlunde betydeligt kvantitativt omfang. Kun én gang har antallet af danske deltagere i aktionerne således oversteget 50 og begivenhedsforløbet i 1990'erne tyder på, at det samlede antal aktive nazister og sympatisører på intet tidspunkt har udgjort mere end 100. Uenighederne med hensyn til vurderingen af den danske nazibevægelses størrelse drejer sig, som forfatteren påpeger, kun om, hvorvidt der er tale om en "meget lille" eller en "mikroskopisk lille" bevægelse. På den baggrund kan man dårligt betragte de danske nazister som en egentlig politisk bevægelse. Snarere tegner der sig et billede af et lille nazistisk miljø, som har tiltrukket sig uforholdsmæssig stor offentlig opmærksomhed.

At den antiracistiske og antinazistiske bevægelse fortjener betegnelsen politisk bevægelse er der derimod ikke tvivl om. Målt på antallet af aktive og et deltagertal ved de største aktioner på op til flere tusinde karakteriserer Karpantschof den som en af de mest betydningsfulde politiske græsrodsbevægelser i 1990'ernes Danmark.

Søren Hein Rasmussen har i "Sære alliancer. Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark" (Odense, 1997) vist, hvordan græsrodsbevægelser som regel ikke opstår af sig selv, men sættes i scene af bevægelsen-

treprenører fra etablerede politiske organisationer. Det er også tilfældet med den antiracistiske og antinazistiske bevægelse. Rygraden i aktionerne har været det løst organiserede samarbejdsforum *Antiracistisk Netværk*, som domineres af venstreorienterede grupper, *Antifascistisk Aktion* (AFA) med rødder i det københavnske autonome miljø, og venstreorienterede ungdomsgrupper som REBEL og *Rød Ungdom*. I forbindelse med konfrontationer som i Kværns og Kollund og ved nazimarcherne er det imidlertid lykkedes den venstreorienterede kerne i den antiracistiske og antinazistiske bevægelse at skabe alliancer med bredere dele af befolkningen, faglige organisationer (ikke mindst lokale SiD-afdelinger), indvandrergupper, lokale beboere og borgerforeninger, gymnasiellever, studerende m.v.

Hvorfor har de danske nazister ikke haft held til at mobilisere flere tilhængere blandt racistiske subkulturer og identitetssøgende unge? Ifølge Karpantschof skyldes det først og fremmest, at de er blevet mødt af en modbevægelse, der har været så stærk, at nazisterne har lidt nederlag i "kampen om gaden". På grund af antinazisterne har DNSB, med undtagelse af de fire marcher hvoraf ingen kunne gennemføres som planlagt og de to end ikke påbegyndes som annonceret, været ude af stand til at gennemføre forud annoncerede offentlige aktioner. I stedet har nazisterne været henvist til hemmeligholdte aktioner med højst 15-20 kerneaktivister og til mere diskrete propagandaaktiviteter som maling af hagekors og postkasseomdeling af materiale. Sin vigtigste betydning i sidste halvdel af 1990'erne har DNSB haft

som "funktionær" i den internationale nazibevægelse, hvor Danmark på grund af den liberale lovgivning er blevet udnyttet som base for fremstilling og distribution af nazirock og andre nazistiske produkter.

Bogen slutter ved året 1998. Siden er det danske nazimiljø blevet spaltet i to dele: på den ene side en gruppe omkring Jonni Hansen og DNSB, der af taktiske grunde søger at holde fast i en vis stuerenhed og som prøver at rekruttere nye medlemmer gennem lejlighedsvis medieaktioner og lokalradiostationen Radio Oasen i Greve, og på den anden side en gruppe militante naziskinheads med forbindelse til den voldelige internationale naziororganisation Combat 18. Det sidste kapitel i historien om kampen mellem de danske nynazister og deres modstandere er ikke skrevet endnu.

Bjørn Pedersen

Mondegruppen

Olav Harsløf: Mondegruppen. Kampen om kunsten og socialismen i Danmark 1928-1932, with an English summary, Museum Tusulanum, København 1997, 639 S., DKK 365.-, ISBN 87 7289 435 0

En anmeldelse af en snart fire år gammel bog er måske lidt absurd, men denne afhandling er fortsat relevant, og endvidere er diskussionen om emnet blevet ført videre, blevet beriget med yderligere afhandlinger – her især Hanne Abildgaards store afhandling om *Anton Hansen. Mellemkrigstidens sorte satiriker* (2000) – og fundet af Rudolf Broby-Johansens omfangsrige arkiv. Det sidstnævnte er endnu ikke registreret, men har dog an-

satsvis været benyttet i *Broby – en central outsider i det 20. århundrede* (2000), redigeret af Olav Harsløf.

Mondegruppen behandler, som det fremgår af titlen, årene 1928-1932, men disse årstal betegner kun den centrale del af afhandlingen (s. 142-504), linjerne fra 1920ernes begyndelse tegnes, ligesom en skitse af fortsættelsen bliver lagt frem (s. 506-535). Skitsen er vel egentlig et oplæg til en fortsættelse, et nyt bind i historien om den intellektuelle venstrefløjs meriter i mellemkrigstiden og dens betydning for de næste ca. 50 års historie. Den eksisterende uenighed om tesaerne i Harsløfs afhandling til trods (smlg. f.eks. Carl Erik Bays anmeldelse i 'danske studier 1999' s.233-236) er der næppe uenighed om betydningen af Mondegruppen, dens forgængere og efterfølgere. Mondegruppen og de med den associerede organisationer, herunder især organisationen 'Dansk Gymnasiastforbund' og dets blad 'Vi Gymnasiaster' har haft en væsentlig betydning for den politiske socialisering af en meget omfattende gruppe mennesker af betydning for det offentlige liv i tiden efter 1945.

I betragtning af at Mondegruppen ved splittelsen i 1932 havde 24 medlemmer, og at måske alt i alt op mod 50 personer på et eller andet tidspunkt havde været med i gruppen, er det lidt forbløffende, at den kan tillægges en sådan betydning. Men dels var der som nævnt udenom gruppen en meget større skare af unge mennesker, og dels udgjorde Mondegruppen en del af opbruddet efter 1. verdenskrig, præget af de i og under krigen indhøstede erfaringer, noget som prægede europæiske intellektuelle i mellemkrigstiden (Europa

skal her forstås som også omfattende New York, hvor en tilsvarende gruppe intellektuelle iflg. Alan Wald studier fik en ikke uvæsentlig betydning).

Det er meget centralt, at en væsentlig del af de unge intellektuelle, kunstnere og kulturarbejdere efter første verdenskrig kom i kontakt med arbejderbevægelsen. I første omgang kunne denne gruppe minde om de akademikere, der omkring 1890 skabte et vist røre i det tyske socialdemokrati, men ret hurtigt igen forlod arbejderbevægelsen (Paul Ernst, Hans Müller, Bruno Wille m.fl.). Der var kunstnere som William Morris eller Walter Crane, der holdt fast i forbindelsen til arbejderbevægelsen, men denne gruppe var ikke så omfattende. Mange, der efter verdenskrigen indtog venstreorienterede holdninger, gjorde det i håbet om at overvinde krigens rædsler, andre var fascineret af revolutionen i Sovjetunionen og dens udvikling i 1920erne, og sluttelig fandtes en gruppe, der kunne bruge den videnskabelige socialismes teoretiske metode. I mange tilfælde spillede de her nævnte tre årsager sammen.

Arbejderbevægelsen – og det gælder såvel den socialdemokratiske som den kommunistiske retning – var ikke forberedt på disse forbundsfæller og havde svært ved at bruge dem. Ikke desto mindre kan det konstateres, at en væsentlig del af den kunstneriske og intellektuelle udvikling i mellemkrigstiden fandt sted på venstre side – og ikke kun på Seinens venstrebred, selv om en væsentlig inspiration kom herfra. Henri Barbusse, hvis anti-krigsroman "Le feu" havde vakt enorm opsigt over store dele af verden, spillede en central rolle i forsøget på at organisere

venstreorienterede intellektuelle. Barbusse oprettede i første omgang organisationen og tidsskriftet *Clarté*, som fik aflæggere i det mindste i de tre skandinaviske lande. Det var kendetegnende, at disse organisationer ikke ville tage stilling til de partipolitiske modsætninger mellem socialdemokrater og kommunister, men overordnet ville forsøge at hverve akademikere for socialismen (marxismen). Denne position havde imidlertid som forudsætning, at der fandtes et vist fælles grundlag mellem de to arbejderpartier, at de begge opfattede sig som principielt marxistiske. Dette standpunkt afvistes generelt set af Socialdemokratiet i Danmark – det skete bl.a. i et brev fra Alsing Andersen til Stauning – men også mere officielt ved at udøve pres på de socialdemokratiske clartéister om at vælge mellem *Clarté* og Socialdemokratiet. Alsing Andersens offentlige position i Socialdemokratiets tidsskrift findes gengivet s. 109 ff. Dette indebar afslutningen på det første danske *Clarté* (1926-27). Men i de følgende år var der fortsat et spillerum åbent for en uafhængig socialistisk retning, og da Barbusse i 1928 – efter at hans *Clarté* var blevet erobret af forskellige kommunistiske grupper og dermed havde mistet sin funktion – startede et nyt forsøg i overensstemmelse med sovjetiske instanser med det nye litterær-kunstneriske blad *Monde*, så fandtes der også danske venstreorienterede, der så en mulighed for at føre den uafhængige socialistiske linje videre. Det var først og fremmest Rudolf Broby-Johansen, der tog initiativet og organiserede de kommende 4 års yderst succesfulde arbejde med at udvikle tidsskriftet, forlaget, gymnasie- og stu-

denterarbejdet suppleret med en film- og teaterorganisation.

Harsløf behandler denne udvikling udførligt og i en detalleeringsgrad som til en vis grad hæmmer den analytiske forståelse. En stramning ville have hjulpet på forståelsen. F. eks. gør gennemgangen af *Monde* nummer for nummer det vanskeligt at forstå udviklingen, fordi den med denne metode bliver mere modsætningsfyldt end den var i samtiden.

Det danske *Monde* (såvel tidsskriftet som forlaget) formidlede ikke kun de europæiske venstreorienterede diskussioner, som delvis blev overtaget fra det franske *Monde*, men forsøgte også at udvikle en selvstændig dansk profil. Forsøget indebar accept af at leve med modsætninger, som ikke kunne løses umiddelbart, men eksisterede side om side. Problemet forstærkedes imidlertid ved at nye impulser hentedes fra Sovjetunionen og Tyskland, hvor modsætningerne mellem socialdemokrater og kommunister især i Tyskland på et forholdsvis tidligt tidspunkt havde tilspidset sig så meget, at en dialog mellem de politiske grupper var ophørt. "Klassemod-klasse"-politikken og senere "socialfascisme-teorien" kunne ikke forenes med et midlertidigt og begrænset samarbejde. I bogen eksemplificeres det ved en polemik fra KPDs litterære tidsskrift "Linkskurve" mod Barbusses "Monde". Men *Monde*-gruppen kunne foreløbig eksistere på den valgte partiuafhængige linje – *Clarté*linjen, som den kaldes her.

Det skyldtes til en vis grad DKPs svaghed. Så længe DKPs medlemmer ikke havde udviklet en sammenfaldende forståelse af den nødvendige udvikling, men

var splittet i stridende fraktioner, fik *Monde* lov til at eksistere på det uafhængige grundlag. Men da partiet med hjælp fra SUKP var blevet mere enigt og en ydre fremgang begyndte at vise sig (i 1932 blev partiet repræsenteret i Folketinget) blev modsætningerne mellem DKP og *Monde*gruppens flertal (som havde satset på den underlegne fraktion i partikampen) mere udpræget. *Mondes* arbejde var af relevans for DKP, og derfor satsede partiet på at erobre gruppen som helhed, om nødvendigt at splitte den for at kunne styre gruppens aktiviteter. Det lykkedes efter en flere måneder varende kamp, at overbevise flertallet i *Monde* om, at det var nødvendigt at følge DKPs linje og gruppen splittedes: 14 forblev på DKPs linje og udgav månedsbladet "Plan" indtil 1935. De andre ti udgav først "Frem" 1932-35 og senere opstod båret af dele af *Frem*gruppen tidsskriftet "Information" (1934-1936) i direkte tilknytning til den Internationale kommunistiske Opposition (IVKO) – *Frem* lå nogenlunde på samme linje, men fulgte den norske *Mot Dag* gruppe ind i samarbejdet med London-byroet, der var et samarbejde mellem politiske organisationer på venstrefjøljen "mellem" de to hovedretninger.

Harsløf behandler som anført især den mangefacetterede udvikling i årene mellem gruppens oprettelse og dens splittelse. Det er sket før, men afhandlingen adskiller sig på to punkter fra de tidligere. Den er for det første helt overdådigt illustreret med fotografier af aktørerne og den samtidige grafik, som den udfoldede sig i tidsskrifterne. Illustrationerne har naturligvis en funktion i bogen også udover det rent dokumentariske. Det andet punkt

er Harsløfs hovedtese i denne sammenhæng, at Clartélinjen – den uafhængige, kommunistiske eller socialistiske position – der havde båret og været bestemmende for hele udviklingen mellem 1928 og 1932, var den der senere gik sejrende ud af kampen med DKP-linjen, som efter 1935 blev til en folkefrontslinje, der med den såkaldte Hitler-Stalin-pagt i 1939 forsvandt. Folkefrontslinjen (i tidsskriftet “Kulturkampen”) kunne ikke forenes med Clartés socialistiske linje til et fælles antifascistisk arbejde, dertil var modsætningerne for store. Det er et standpunkt som undertegnede sympatiserer med, men som ikke tager hensyn til, at DKP, og for dens sags skyld også Sovjetunionen, faktisk var noget af en sværvægter overfor den trods alt ret beskedne gruppe studenter og yngre akademikere, der samledes om tidsskriftet Clarté fra 1936. Det er rigtigt, at Clarté bragte væsentlige diskussioner, at det opretholdt den kritiske analyse af forholdene – og så kaldet den marxistiske metode – men det er ikke nok at have ret, man må også sørge for at få ret. Og der kunne supermagterne og disses forlængede arme unægtelig gøre sig bedre gældende i årene efter 2. verdenskrig. På denne baggrund er det netop af betydning, at denne afhandling er fremlagt, fordi dens konklusioner er anderledes end flere af de tilsvarende undersøgelser. Men den kræver også en fortsættelse.

Materialet til en sådan fortsættelse har Harsløf indsamlet i de sidste 20 år, og med fundet af Broby-Johansens arkiv må man gå ud fra, at grundlaget for en fortsættelse yderligere er udvidet.

Gerd Callesen

På sporet af “folkhemmet”

Frederika Lagergren: På andra sidan välfärdsstaten. En studie i politiska idéers betydelse. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag 1999. 227 s. ISBN: 91-7139-461-3.

Velfærdsstatens historiske udvikling har været genstand for utallige studier. Hovedparten har lagt vægt på tiden efter Anden Verdenskrig, da velfærdspolitikken antog fastere former. Vil man undersøge velfærdsstatens idémæssige grundlag, må man dog søge betydeligt længere tilbage. I sin afhandling om det svenske folkhems ideologiske rødder har politologen Fredrika Lagergren rettet opmærksomheden mod 1900-tallets begyndelse. På tærsklen til det moderne industrisamfund findes nemlig i følge Lagergren et af de “kritiske knudepunkter” i den historiske udvikling, hvor nye ideer slår igennem og sætter deres præg på det politiske system og samfundets fremtidige udvikling.

Med udgangspunkt i en historisk orienteret neo-institutionalisme tillægger Lagergren såvel ideer som institutioner en særlig rolle i den politiske udvikling. Afhandlingen er et forsøg på at dokumentere de to fænomeners betydning og gensidige afhængighed i forbindelse med dannelsen af den svenske velfærdsstat. På grundlag af sprogvidenskabelige og politisk-filosofiske teorier undersøger og sammenligner hun først folkhemsmetaforens indhold og anvendelse omkring 1900. Dertil tjener to af datidens fremtrædende samfundsdebattører, forfatteren Ellen Key og professor i statskundskab og rigsdagsmand Rudolf Kjellén.

Begge anvendte de “folkhemmet” som en positiv metafor; Key i en meget konkret betydning og med særlig henvisning til kvindens vigtige bidrag til familiens og samfundets trivsel, Kjellén i en mere abstrakt forståelse af ordet, der svarede til hans teorier om staters og politiske systemers organiske udvikling. Nationens vel og statens fortsatte beståen var overordnede mål, og national samling en vigtig forudsætning i kampen for disse almene interesser. I den tidlige folkhemsideologi knyttes det offentlige og det private tættere sammen i en udpræget kollektivistiske opfattelse af samfund og politik.

I forlængelse heraf undersøger Lagergren to konkrete politiske emner i svensk politik omkring århundredskiftet, nemlig valgetsspørgsmålet og det sociale spørgsmål, der gav sig udtryk i henholdsvis valgreformen af 1907 og socialstyrelsens oprettelse i 1912. Både i den politiske debat om disse institutioner og i deres konkrete udformning indgik folkhemsideologien som et vigtigt referencepunkt. Frygten for social og politisk uro spillede en væsentlig rolle, og folkhemsmetaforen skulle fungere som en integrerende og neutraliserende faktor i striden mellem politiske, sociale og økonomiske interesser. Ved at fremhæve det nationale fællesskab og den almene velfærd som overordnede politiske mål, kunne man ifølge fortællerne både sikre Sveriges beståen som nationalstat og skabe grundlag for en god og social udvikling til gavn for hele befolkningen. Som en naturlig følge heraf måtte også arbejderbefolkningen indrømmes politisk indflydelse, og ved reformen i 1907 indførtes sammen med det proportionale

valgssystem almen valgret for mænd.

Efter en langvarig debat oprettedes socialstyrelsen i 1912 som et institutionelt svar på det sociale spørgsmål. Denne særlige indretning skulle dog ikke blot forvalte socialpolitiske beslutninger, men også fremme udbredelsen af et ideologisk verdensbillede, som byggede på folkhemstanker. Det var ikke idealer om lighed og social udjævning, der lå bag denne målsætning og styrelsens oprettelse; de lovforberedende betænkninger bærer tydeligt præg af socialkonservative forestillinger om harmoni mellem samfundets klasser. Men der var i konservative og liberale kredse en udbredt opfattelse af, at staten måtte søge at lindre de sociale misforhold og sikre en fredelig løsning af det sociale spørgsmål. Socialstyrelsen skulle fungere som en arena for konfliktløsning mellem de organiserede interesser og sikre, at disse knyttedes tæt til det etablerede politiske system og den tilhørende statslige kontrol. De korporative træk er tydelige. Socialstyrelsens oprettelse og den ideologiske målsætning medførte ikke desto mindre til en styrkelse af princippet om lovfæstede sociale rettigheder for hele befolkningen. Det generelle eller universelle princip, som siden skulle kendetegne den svenske velfærdsstat, var således en integreret del af den institutionelle løsning.

Folkhemsideologien stod dog ikke uimodsagt. Den blev kritiseret af især konservative politikere, der var af den opfattelse, at såvel nationens som den almene befolknings velstand sikredes bedst gennem egenytten og ensidig imødekommelse af erhvervslivets interesser. De vel-

kendte partipolitiske skillelinjer i svensk social- og velfærds politik kan iagttages allerede på dette tidlige tidspunkt. Lagergren ser disse ideologiske modsætninger i lyset af den klassiske strid mellem individualistiske og kollektivistiske standpunkter og drager en række analytiske paralleller til nutidens debat mellem liberalister og kommunitarister.

Af afhandlingens dobbelte målsætning er i hvert fald den ene opfyldt, nemlig at belyse folkhemsideologiens indhold og plads i den politiske debat omkring århundredskiftet. Den mere ambitiøse bestræbelse på at dokumentere disse politiske ideers faktiske betydning ved udformningen af de politiske institutioner kan derimod næppe siges at være indfriet, selv om Lagergrens fremstilling og argumentation er velovervejet og sammenhængende.

Det teoretiske grundlag rejser i sig selv en række spørgsmål om fokus og udsagnskraft. Metodisk er der hentet inspiration fra flere sider, og resultatet er blevet en blanding af begrebshistorisk analyse, diskursanalyse og mere traditionel politisk analyse. Man kan have sin tvivl om, hvorvidt begrebsanvendelsen i politisk retorik er så konsistent som forudsat i den almene sprogvidenskabelige teori, som Lagergren anvender. Begrebers instrumentelle karakter og indholdsmæssige foranderlighed synes således noget overset i undersøgelsen, ligesom forbindelsen mellem de kontroversielle figurer Keys og Kjelléns folkhemsretorik og den almene parlamentariske debat heller ikke er belyst tilstrækkelig. De kvalitative aspekter står i centrum, men man savner udblik og bredde i behandlingen.

Det er Lagergrens opfattelse,

at ideers indflydelse på politik finder sted på et vigtigt intermedært niveau mellem struktur og aktør, hvor de tjener som vejledende tankekort. Ikke desto mindre har de længe – især i den politologiske forskning – fungeret som en ubestemmelig restfaktor, der nødtvungent kunne henvises til, når mere håndfaste strukturelle faktorer ikke kunne forklare "ulogiske" afvigelser. Lagergrens afhandling kan betragtes som et tiltrængt og kvalificeret forsøg på at give idéerne og den ideologiske faktor en mere fremtrædende plads i politisk teori.

Carsten Frimand

Thingvalla-affæren

Mogens Meilby: Thingvalla-affæren. En journalistisk bedrift i 1880'erne. Forlaget Ajour. København 2000. 145 kroner. ISBN 87 89235 32 0.

Denne bog er ligeså spændende som en velskrevet kriminalroman, men dens sigte er langt dybere. Den viser, hvorledes det dengang i 1800-tallet unge radikale kamptidskrift "Politiken" var i stand til at få vendt en sag ved en domstol, hvilket godtgjorde bladets berettigelse som oppositionsavis til Estrup-styret. Bogen giver endvidere et levende indblik i fagforeningsforhold i 1880-erne gennem de omhyggelige avisreferater fra arbejderforeningsmøder om sagen.

Den historie, der berettes i bogen, er en mishandlingssag af en fyrbøder på et dansk udvandrerskib "Thingvalla" i året 1885. Fyrbøderen Eskstedt findes således hængt i et badehåndklæde i et såkaldt baderum på skibet. Det bliver antaget fra officiel si-

de, at dødsårsagen er selvmord, men Politiken tager sagen op under den unge talentfulde journalist Peter Nansen og påpeger på genial vis, at der foreligger en mishandlingssag evt. en drabs-sag foretaget af to maskinmestre. Metoden, Nansen benytter, er blandt andet at opsøge anklagerens vidner, da han ikke får adgang til sagen, som i første instans bliver indbragt for kriminalretten, hvor der sidder en emsig dommer Sylow, hvem hele skytset rettes mod. Nansen holder sig ikke tilbage for at sammenligne Sylow med en samtidig dommer Freuchen, som på grund af sine særprægede domme, var blevet anbragt på sind-sygehospital. Sylows dom over Eskestedt er, at det var en fordrukken fyrbøder, der havde fået en disciplinær straf af sine overordnede, og han lader derfor sagen falde. Men det finder Politiken sig ikke i. Nansens tager til Sverige, hvorfra Eskestedt kommer, og afhører blandt andre Eskestedt kone. Det lykkes Nansen at få tegnet et billede af en hæderlig arbejder, som var blevet mishandlet og slået af sine overordnede, skønt han var syg og dårlig og ikke havde kunne holde ud at leve. Argumenterne, som Politiken får fremdraget, er så overbevisende, at sagen bliver taget fra Sylow og optaget ved Sø-og Handelsretten, som idømmer de to maskinmestre en dom for mishandling af en underordnet. Politiken har vundet en sejr over systemet Estrup ikke blot ved at påpege de dårlige arbejdsforhold på datidens dampskibe, men også ved at så tvivl om dommerstandens hæderlighed.

Artiklerne, som aftrykkes i bogen, er spændende læsning, fordi man får så mange facts om fyrbødernes forhold i perioden. Her

tænkes særligt på et avisreferat fra den unge fyrbøderforenings møde om sagen, hvor der en mættet atmosfære af indignation over sagen.

Omkostningerne for Politiken var idømmelse af en straf for injurier på 900 k. eller 40 dages simpelt fængsel. Gennem hele bogen kædes avisartiklerne sammen af bogens forfatter med handlingskommentarer, så bogen bliver letlæselig.

Det er forfatterens fortjeneste, at Thingvallaaffæren ikke glemmes, og at der er bevaret et minde om god journalistik i 1800-tallet. Nansen og Politiken kæmpede for et humant samfund, som vi kan tage ved lære af, selvom dette mål for Nansens side ikke kunne nås uden træk, der minder om revolverjournalistik, hvilket jo også påførte kampavisen Politiken klækkelige bøder.

Et ekstra krydderi ved bogen, er Herman Bangs levende beskrivelse af et udvandrerskibs atmosfære, som forfatteren slutter bogen med at aftrykke.

Hasse Neerbek

Lidt mere end nitter og bolte

Jan Pedersen: Teknologisk udvikling i maskinindustrien Burmeister & Wain 1875-1939. Polyteknisk Forlag, Lyngby, 1999. 448 s. med bilag og summary. 298 kr. ISBN 87-502-0829-2

Med denne afhandling af Jan Pedersen som undersøger udviklingen på det store danske skibsværft og maskinfabrikken Burmeister & Wain, får vi af-dækket en vigtig del af historien om udviklingen af en førende dansk virksomhed under den 2. industrielle revolution. Det

handler i sagens natur om et stort økonomisk foretagende, der har spillet en central rolle i den danske industrialiseringsproces i hele den pågældende periode. Efter at virksomheden blev omdannet til aktieselskab af Tietgen i 1772 følger vi udviklingen fra den seriefremstillede Maglekilde-centrifuge, som grundlagde den danske andelsbevægelse og triggerede det animalske Wirtshaftswunder til dieselmotorskibet Selandias verdensomsejling i 1912-13, som indvarslede en helt ny æra i den globale søtransport. Over hele linien har B&Ws virksomhed leveret sit faste stolte indslag i den generelle Danmarkshistorie, eller som det hedder i forfatterens dobbelte negation: "B&W er altså en ikke uvigtig del af den almindelige danmarkshistorie". Tværtimod, det er en spektakulær og dansk succeshistorie hvis indhold og udbredelse nok havde fortjent at blive iscenesat i en monografi som mere gedigen fortælling, end tilfældet er blevet. Og det med et langt et mindre tarveligt udstyr end den foreliggende bog kan mønstre i håndværksmæssig henseende.

Der er således tale om en næste uændret udgave af Phd af-handlingen med samme titel fra 1995. Bortset fra ændret format og skrifttype samt et omslag med alt for lidt lim i ryggen hvilket medfører at bogen bogstaveligt talt falder fra hinanden ved gennemlæsning, er der minimalt af ændringer i forhold til af-handlingen. Fordelen ved denne 'hurtige' udgivelsesform er den mulighed som levnes en bredere kreds af læsere til at stifte bekendtskab med den nyeste historiske forskning inden for specielle felter. Samtidig undgår forfatteren at skulle kaste sig ud i et

nyt og ressourcekrævende formidlingsprojekt som nok ville være populært, men heller ikke bidrager til at bringe forskningen mange yderligere skridt frem. Det er altså især de forskningsmæssige landvindinger, som er styrken ved denne bog.

Der ligger i Jan Pedersens tilgang til B&Ws historie en antagelse om at studiet af denne specifikke virksomhed er repræsentativ for historien om dansk maskinindustri som helhed, men man skal helt om i konklusionen før denne sammenhæng bliver reflekteret. Det virker lidt påklisret men en del er der jo alligevel om snakken. Set fra den økonomiske historie har virksomheden leveret sit vægtige bidrag til dansk landbrug og industris eksportfremgang på verdensmarkedet. I den socialhistoriske optik har de velorganiserede og klassebevidste arbejdere på virksomheden spillet en vigtig rolle i den politiske offentlighed helt frem til afviklingen af virksomheden fra midten af halvfjerdserne. Dermed har B&W haft sin afgørende betydning for samfundets modernisering. Det er noget som for alvor kommer til udtryk i danmarkshistoriens politiske og teknologiske selvforståelse, hvor denne teknologisk avancerede industrivirksomhed står som et udadvendt symbol på dansk knowhow og fremskridt. Men det er altså ikke disse sider af maskinforretningen B&W, der optager Jan Pedersen synderligt meget i hans egen undersøgelse af, hvad der må betegnes som den mest dynamiske periode af virksomhedens historie.

I afhandlingen anlægges i stedet for en intern betragtning på virksomhedens udvikling i økonomisk, teknologisk og organisatorisk henseende. Baseret på et

omfattende kildemateriale fra virksomhedens egne arkiver får vi på ny fortalt eventyret om Maglekilde-centrifugen. Denne gang sættes solstrålehistorien i skarp kontrast af den hårde konkurrence fra den svenske Lavalseparator baseret på et helt andet teknologisk koncept, som på få årtier var i stand til at fortrænge denne kernedanske opfindelse helt og aldeles fra det hastigt voksende marked af andelsmejerier. Konklusionen hos Jan Pedersen lyder ikke eksplicit at der simpelthen var tale om en bedre svensk teknologi end den danske, for det kan være svært at afgøre i producentled hvad der dybest set gør sig gældende hos konsumenten som skal investere i en ny teknologi. Til gengæld kan han fint demonstrere hvordan man på B&W knokler for at forbedre og produktudvikle den danske maskine på forskellig vis for derefter helt at indstille produktionen af centrifuger i rette tid, da den usigelige sandhed tilsiger fornuften at gøre dette.

Udviklingen af stationære dampmaskiner til industri- og elproduktion samt skibsmaskiner bliver derfor det produkt, som virksomheden for alvor slår igennem på sammen med opbygningen af skibsværftet. Derefter følger pionerindsatsen og den tidlige produktionsomlægning fra dampkraft til fremstilling af dieselmotorer, hvor der fremstilles alt fra små maskiner i den lille industri til kraftmaskiner af et gigantisk omfang. Argumentationen kammer til tider over i spidsfindige tekniske detaljer, som det immervæk kan være svært at se hensigten med. Jan Pedersen er en svoren tilhænger af 'nuts-and-boltshistory', hvad der også proklameres i indledningen. Her ville et mere omfat-

tende illustrationsmateriale have været på sin plads, og det kunne måske have løftet sløret for en til tider temmelig abstrakt, teknisk diskussion. Illustrationer skal man i det hele taget lede temmelig længe efter i denne i øvrigt yderst grundige bog, men der findes da en enkelt på side 198.

Efter en nøjere gennemgang af de internationale afsætningsforhold for B&Ws produkter herunder kampen om patenter og licensrettigheder, kommer en meget detaljeret studie af virksomhedens produktionsteknologi. Dette kapitel demonstrerer også de store vanskeligheder, der er forbundet med at dokumentere innovationsprocessen i alle detaljer, når det drejer sig om udviklingen på en konkret virksomhed. Her er det nemt at falde tilbage på mere generelle betragtninger om fremkomsten af en bestemt teknologi og herfra generalisere til den konkrete case, men dette metodisk ukorrekte fif afstår forfatteren fra. Tværtimod demonstrerer Jan Pedersen flere steder, hvordan det ofte forholder sig omvendt historisk set. Nemlig, at der fra opfindelsen af en ny teknologi til udbredelsen af den overalt i produktionen kan forløbe endog særdeles lang tid, hvis det overhovedet nogensinde sker.

Man kan spørge sig selv hvor bliver menneskerne af i denne bog, og hvad har det overhovedet med arbejderhistorie at skaffe? Som sådan optræder de ikke rigtig før i 7. kapitel som let overfladisk behandler spørgsmål omkring ledelsen og arbejdskraftens organisering. Her bliver der anstillet en række betragtninger over det skifte, der fra begyndelsen af det 20. århundrede indtræder i managementet fra 'patriarkalsk stil' til mere moderne vi-

denskabeligt betonedede ledelsesprincipper. Mest interessant er måske den samtidige placering af scientific management både i en dansk teknisk offentlighed og som udtryk for strategiske overvejelser på virksomhedens ledelsesplan. Dermed er også antydnet hvor relevansen for det arbejderhistoriske perspektiv i høj grad må være. Jan Pedersens bog er en ramme at se arbejderkulturen og dens udvikling gennem, mens den ikke selv behandler spørgsmålet.

Det afsluttende kapitel handler om vækst og produktivitet set over hele perioden, og dermed er vi tilbage i den strikte økonomiske historie og i en helt anden boldgade igen. Disse bratte skift i tematikken afspejler måske især det faktum, at afhandlingen er blevet til under en langvarig erkendelsesproces og ikke nedskrevet bagefter – fokus og interesser skifter naturligvis over tid – og dermed opstår manglen på indre sammenhæng i fremstillingen. Der bliver en tendens til at brodere videre på problemstillingen undervejs og det generelle perspektiv som proklameres fra starten, anlægges som sagt først til allersidst.

Som bogværk betragtet lider Jan Pedersens afhandling derfor af de skavanker som den traditionelle videnskabelige afhandling stædigt holder i hævd. Her er tale om eksterne krav og fordringer, forfatteren må indstille sig på for at opnå sin akademiske grad. Det betyder for læseren en omstændelig redegørelse for kildegrundlaget og for udnyttelsen af det i hvert eneste spørgsmål, som løbende tages op til analyse. Samtidig kan der være en tendens til at forfatteren både går med livrem og seler på samme tid, altså tager rigelig mange for-

behold i forhold at nå frem til sine konklusioner. Det er især tydeligt i de økonomisk historiske analyser som på grund af kilde-materialets meget svingende og ujævne karakter, ender med at få en lidt tvivlsom status.

Den akademiske fordring har gjort bogen til et mindre tilgængeligt produkt og dermed ikke til nær så spændende læsning, som den ordentligt gennearbejdede monografi ville være. Alligevel er det en særdeles relevant udgivelse. Fordi Jan Pedersen leverer et solidt og grundigt stykke grundforskning på et område af dansk historie som nu må forekomme langt væsentligere for moderniseringsdiskussionen, end den traditionelle historiske forskning hidtil har haft blik for. Der er tale om erhvervshistorie på et meget højt og velreflekteret niveau. Der er tale om økonomisk historie på et uhyre formaliseret plan. Og der er tale om en perlerække af præcise og kontante teknologihistoriske analyser og redegørelser visse steder dog med tendens til hardcore teknikhistorie.

Derfor er det alt i alt et vægtigt bidrag til at kunne begribe udviklingen i det moderne danske industrisamfund og dets samspil og konkurrence med den øvrige industrielle verden, Jan Pedersen her leverer til en lidt bredere offentlighed. Også selv om forholdet mellem det specifikke analyseniveau og den generelle danmarkshistorie kommer til at halte undervejs. Og på trods af de mange formaliserede økonomiske analyser som det kan være vanskeligt at kapere. Der mangler stadig en hel del mellemregninger inden dette vigtige arbejde finder indpas i den almene danmarkshistorie.

Michael F. Wagner

Välfärdsbygge

Klas Ramberg: Allmännyttan. Välfärdsbygge 1850-2000. Byggförlaget, Laholm 2000. 320 s., ill., indb. ISBN 91-7988-177-7.

I 00.000 nyopførte boliger om året gennem 10 år. Det var det ambitiøse mål for svensk almennyttigt boligbyggeri under det i slutningen af 1960'erne vedtagne Millionprogram. Grundlaget var allerede lagt og det boligpolitiske mål klart: Hele befolkningen skulle sikres sunde, rummelige, velplanlagte og hensigtsmæssigt udstyrede boliger af god kvalitet – og til rimelige priser. Programmet, der gennemførtes med statslig finansieringsstøtte, blev kulminationen på efterkrigstidens storstilede indsats på boligområdet, men også en medvirkende årsag til den krise, der et årti senere tvang de almennyttige boligselskaber ind i en langvarig omstillingsproces, som endnu ikke er fuldbragt. De sidste års udvikling i svensk boligpolitik må således forstås ud fra den historiske baggrund.

I anledning af fællesorganisationen Sveriges Allmännyttige Bostadsföretags 50 års jubilæum har etnologen Klas Ramberg skrevet en bog om boligsørgsmålets og det almennyttige byggeris historie i Sverige fra 1850'erne og frem til vore dage. Med udgangspunkt i 1800-tallets spredte initiativer for at lindre de værste følger af elendige boligforhold, skildrer Ramberg den udvikling, der førte til dannelsen af de første almennyttige bolig-selskaber. I de mange lokale initiativer ses både spændvidden i de politiske løsninger og den langsomme modning af ideer, der få årtier

senere skulle finde udtryk i den såkaldte folkhems-politik.

Boligspørgsmålet forbindes ofte med byerne, men forholdene på landet var i mange henseender betydeligt dårligere. Landbrugssamfundets traditioner og ejendomsforhold hindrede længe en effektiv løsning af problemerne. I byerne opførte private, filantropiske selskaber og i flere tilfælde også kommunerne udlejningsboliger for mindre bemidlede, medens regeringen for landområderne vedtog på en såkaldt "egne-hjemspolitik", der vha. billige byggelån fremmede opførelsen af individuelle boliger i selveje.

Kontroversiel var de kommunale og kooperative boligselskabers byggevirkosomhed i byerne, da den politisk og ideologisk stred mod tidens liberalistiske holdninger. Da det offentlige engagement i boligspørgsmålet antog et større omfang i 1930'erne, var den officielle begrundelse da også alment acceptabel, nemlig befolkningspolitiske hensyn. Opførelse af boliger for børnerige familier blev ikke desto mindre begyndelsen til den massive udbygning af almennyttigt boligbyggeri, der fandt sted i 1940'erne og 1950'erne.

Ramberg har med egne ord ønsket at skrive "allmännyttans idéhistoria". På grundlag af egen og andres forskning giver han en bred fremstilling af den brogede og ofte konfliktfyldte historie. Trods markante brud skildrer han den som et sammenhængende udviklingsforløb, jf. overskrifterne for bogens tre hoveddele: Framväxten (1850-1950), Utbyggnaden (1959-75) og Omvandlingen (1975-2000).

Boligbyggeriets udvikling afspejler i vidt omfang konjunkturerne i det omgivende samfund –

såvel de økonomiske som de sociale, ideologiske og kulturelle. Ramberg peger på flere bemærkelsesværdige forandringer i synet på "allmännyttan". Således anses en bebyggelse, der ved opførelsen i 1940'erne blev kritiseret for at være både for stort og for ensartet, i dag som et attraktivt, variationsrigt byggeri i en menneskelig skala. Da det storstilede betonelementbyggeri for alvor slog igennem i 1960'erne afløstes den første glæde over de ekstra kvadratmeter og det moderne udstyr snart af utilfredshed over monotoni og dårlig trivsel. Og da dette byggeri få år efter ramtes af udlejningsvanskeligheder, som efterlod op til 50.000 lejligheder tomme, var forargelsen herover lige så stor som den i sin tid havde været over bolig-manglen.

Ramberg beskriver loyalt hovedtrækkene i den organisatoriske udvikling, herunder forsøgene på at samle de mange kommunale og kooperative boligselskaber i en landsdækkende sammenslutning. Han redegør nøgternt for nogle af modsætningerne inden for og mellem selskaberne og lader på grundlag af et stort interviewmateriale fra 1980'erne hovedaktørerne bidrage med deres personlige vurdering af udviklingen. Selv om den jubilerende fællesorganisation også varetager boligselskabernes interesser over for det politiske system, er denne side af organisationens virke dog kun overfladisk behandlet.

Rambergs gode sprog og levende fremstilling gør – sammen med de mange velvalgte illustrationer – bogen til både indbydende og oplysende læsning. Fyldige og kommenterede litteraturoversigter viser interesserede læsere nye veje. Den forklarende

og forstående holdning, som Ramberg har anlagt, hindrer ham dog i at foretage en mere kritisk behandling af emnet. De bureaukratiske styreformer, den teknokratiske tro på rationelt massebyggeri og de brutale saneringer tilskrives således beslutningstageres individuelle erfaringer – og tidsånden. Gang på gang understreger han den "samforståelse", der prægede svensk boligpolitik fra 1940'erne til midten af 1970'erne, men kommer ikke ind på de interessenmodsatninger, som uvægerligt må have gjort sig gældende på et i øvrigt sammensat svensk boligmarked.

Det idemæssige grundlag for "allmännyttan" inddrages flere gange igennem fremstillingen, men gøres ikke til genstand for nogen samlet, endsige kritisk behandling. I hvilken grad lykkedes det at virkeliggøre ideerne om at bygge godt og billigt for alle? Hvilke socialgrupper fandt bolig i det almennyttige byggeri? Og hvem bygger man for i dag, når man bygger "almennyttigt"? Har begrebet "almennytte" nogen berettigelse, når det gælder boligbyggeri?

Ramberg berører kun indirekte disse spørgsmål, da han i de sidste kapitler fremhæver den tiltagende "segregation" på boligmarkedet som et meget væsentligt problem. En nærmere redegørelse for karakteren og årsagerne til denne opdeling af befolkningen leder man imidlertid forgæves efter. Her ville en uheldig historisk belysning af fænomenet ellers kunne bidrage til forståelsen af de bagvedliggende mekanismer og forudsætningerne for god boligsocial trivsel og så i vore dages byggerier.

Normer, livsformer og præferencer har ændret sig meget siden det almennyttige boligbyggeri

geries storhedstid, og imødekommelse af individuelle krav og ønsker er blevet et slagord – også på boligområdet. Men det almennyttige boligbyggeri hviler for størstedelens vedkommende endnu på kollektive boligidealer, der sætter visse grænser for den individuelle udfoldelse. Også under andre organisations- og ejerformer gør byggeriers fysiske udformning den enkeltes trivsel afhængig af andre beboeres hensyntagen. Ramberg tager ikke stilling til disse elementære forhold, men drager i sin perspektiverende epilog den konklusion, at et privatiseret boligmarked ikke udgør noget bedre alternativ, og at "allmännyttan" stadig har en fremtid – med eller uden de idealer, der bar folkhemets velfærdsprojekt.

Carsten Frimand

Solidaritet

Solidaritet Lexikon for det 21. århundrede. Udgave 2001-2002, Forlaget Solidaritet, København 2001, DKK 200.-, ISBN 87-87603-632

Leksikonet foreligger hermed i 2. udvidede, og lad det være sagt med det samme, væsentligt forbedrede udgave. Det er ikke underligt, at der dagligt er 10.000 opslag i internet-udgaven (<http://www.leksikon.org>) hvortil kommer brugere af CD-Rom udgaven. Layoutet er forbedret og meget brugervenligt, der er mange krydsreferencer, der er forskellige muligheder for at generere statistiske oplysninger, der er megen god information at hente i de ca. 2500 opslag.

Landeoversigterne, der er hentet i instituttet Guía del Mundo er fyldestgørende, omend de

næppe alle sammen kan være opdaterede hele tiden. Det er i nogle tilfælde lidt af et problem, at skulle være helt a jour, det kræver næsten ansatte medarbejdere, og dette leksikon er udelukkende baseret på frivillig arbejdsindsats. Det er bemærkelsesværdigt, også set i sammenligning med Gyldendals nationalencyklopædi, der har fået et betragteligt statsligt tilskud uden at kunne producere en gratis internetudgave – Solidaritets internetudgave er gratis. Det er, til trods for tilskuddet, ikke lykkedes nationalencyklopædien at tilrettelægge arbejdet, således at stringens og overordnet struktur er hinsides kritik.

Det er værd at huske på ved en mulig kritik af Solidaritets leksikon; det er klart, at ca. 2500 opslag betyder, at det også her et lidt tilfældigt, hvad der er kommet med. Der er grænser for, hvad man kan lave med frivillig arbejdskraft, selv om det har været muligt at overtage artikler fra forskellige udenlandske kilder som landeoversigterne og en del fra amerikanske forfattere, som Paul Buhle, Joyce Kornbluh og andre. Det viser sig desuden, at en del af de artikler, som er oversat fra det norske "Pax-leksikon", er så prægede af 1970ernes præferencer og politiske vurderinger, at de bør revideres grundigt måske endda omskrives totalt: således har signaturen E.Lo. i nogle opslag et meget moralsk udgangspunkt.

Der er også andre problemer. Artiklen om John Heartfield er på mange måder udmærket, bl.a. ved at den forsøger sig med en politisk kritik af Heartfields arbejde, dvs. at sætte Heartfield som politisk agerende kommunist i sammenhæng med partiets politik. Men derved bliver den

kritiske vurdering også meget subjektiv, specielt da den konkrete kritik af Heartfield bygger på nogle få montager. Ved oversættelsen af de udenlandske artikler er der delvis sket underlige ting, i artiklen om Belgien betegnes f.eks. den flamske befolkning som værende af tysk afstamning, sandsynligvis har der på originalsproget (engelsk?) stået, at flamerne er af germansk afstamning. Bidraget om den amerikanske socialdemokrat Michael Harrington er afsluttet for over tyve år siden, Harrington døde i 1989, sidste år udkom en biografi om ham, dvs. man kan nu sige noget mere definitivt om ham, inklusive hans fortid i International Socialist League, som er udeladt i den iøvrigt positive biografi. Endelig kan biografien nu anføres i kildefortegnelsen, som ganske vist ikke findes her, men i mange af de andre opslag.

Leksikonets udgangspunkt – at man skal tvivle på alt – og at der derfor ikke præsenteres ensidige standpunkter i opslagene, men så vidt muligt flere mulige (uden at leksikonet dermed vil være neutral og "objektiv"), vil bedre kunne opfyldes med kildehenvisninger – men også der opstår problemet med opdatering: i artiklen om Paul Lafargue mangler således det ret nye dobbeltbind af Leslie Derfler – det ser ud til at artiklen stammer fra Pax-leksikon, som delvis har et andet udgangspunkt end Solidaritets leksikon – det kendte Sandheden. I adskillige af de nye specielt til dette leksikon skrevne artikler findes da også den centrale litteratur, således i bidraget om Danmarks Socialistiske Parti.

Det fører over til det, der i denne sammenhæng er det cen-

trale: Solidaritets leksikon er under udvikling, der kan og vil blive skrevet nye opslag, de hidtidige er principielt under revision, og alle brugere opfordres til at medvirke til udbygningen, for så vidt de da er bekendt med grundprincipperne i marxistisk analyse. Det er nemlig klart, at dette leksikons udgangspunkt er den kritiske samfundsanalyse, som den udvikledes af Marx og Engels og senere er videreudviklet af andre teoretikere indenfor den marxistiske tradition. Leksi-

konet tager ikke stilling til de forskellige positioner indenfor marxismen eller positivt formuleret: det er åbent overfor de forskellige tendenser. Arbejderhistories læsere kunne her yde en indsats – at optræde i et meget brugt leksikon er vel også en attraktion.

Den næste (3.) udgave af leksikonet skal ifølge planen komme om ca. 2 år, opdateringer kan dog allerede før ses på nettet. På nettet kan man også se, hvor meget leksikonet bliver brugt, hvil-

ke artikler bruges mest (opslaget om Vietnam har således været brugt ca. 6000 gange), se hvilke forfattere har skrevet hvad osv.

Så utroligt det end syntes i 1997/98, da forarbejdet til leksikonet begyndte, er der kommet et brugbart arbejdsinstrument ud af det. Det skyldes især hovedredaktørens indsats. Hvis flere på venstrefløjnen vil samarbejde med redaktionen, kan leksikonet blive mere omfattende og dermed dets brugsværdi større.

Gerd Callesen